

3. Bedratyi V.M. *Rol ta mistse derzhavy y suchasnyh umovah transformatsii ekonomichnoi systemy v Ukraini [Role and place of state in the current transformation conditions of economic system in Ukraine]. Ekonomika i derzhava, 2006, № 3, pp. 66-68.*
4. Buda T. *Rehuliyvannia zainiatosti molodi v konteksti instytutsiinyh zmin u suspilstvi [Youth employment regulation in the context of institutional changes in society]. Psykholohiia i suspilstvo, 2013, № 1, pp. 98-104.*
5. Buzhyn A.A. *Humanizatsiia motivatsii truda – odin iz hlavnikh putei ustoichivoho sotsialno-ekonomicheskoho razvitiia obshchestva [Labor motivation humanization – one of the main ways of sustainable socio-economic development of society]. Ekonomika i derzhava, 2006, № 3, pp.86-89.*
6. Denysenko M.P. *Investytsii yak zasib stymulivannia rozvytku rynku pratsi [Investment as means of labor market stimulation]. Derzhavne rehuliyvannia rynku pratsi: suchasni tekhnologii ta napriamy yikh rozvytku. Teoriia ta praktyka. Materials of international scientific and practical conference, 22 December 2015, Vol. 1. Kyiv: IPK DSZU, 2006, pp. 113-117.*
7. Zhylinska O., Parafiniuk A. *Empyrychni doslidzhennia vplyvu doslidzen i rozrobok ta innovatsii na zainiatist [Empirical studies of the impact of R&D and innovation on employment]. Ukraina: labor aspects, 2005, № 1, pp. 23-29.*
8. Kuchinska O.O. *Vplyv intehratsiinyh protsesiv na ekonomichnu aktyvnist naseleння, zainiatist ta rynek pratsi [Impact of integration on the economic activity of population, employment and labor market]. Ekonomika i derzhava, 2006, № 3, pp. 82-85.*
9. Litynska V.A. *Derzhavne rehuliyvannia zainiatosti naseleння v Ukraini [State regulation of employment in Ukraine]. Ekonomichnyi visnyk Donbasy, 2013, № 3, pp. 260-263.*
10. Bruno Amable, Lilas Demmou, and Donatella Gatti «The effect of employment protection and product market regulation on labour market performance: substitution or complementarity?» *Applied Economics, Volume 43, Issue 4, 2011, pp. 449-464.*
11. Shanthy Nataraj, Francisco Perez-Arce, Sinduja Srinivasan, and Krishna B. Kumar, «The Impact of Labor Market Regulation on Employment in Low-Income Countries: A Meta-Analysis.» *Journal of Economic Surveys 28(3), 2014, pp. 551-572.*

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Лич Володимир Миколайович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Київський національний університет будівництва і архітектури 03680; м. Київ, Повітрофлотський пр., 31
e-mail: kapital337@ukr.net

Джегур Геннадій Васильович аспірант
НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі 03680; м. Київ, Повітрофлотський пр., 31

ДАнные ОБ АВТОРАХ

Лич Владимир Николаевич – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической теории Киевский национальный университет строительства и архитектуры 03680; г. Киев, Воздухофлотский пр., 31
e-mail: kapital337@ukr.net

Джегур Геннадий Васильевич аспирант
НИЭИ Министерства экономического развития и торговли 03680; г. Киев, Воздухофлотский пр., 31

DATA ABOUT THE AUTHORS

Lych V.N., Doctor of Economics, Professor, Kyiv National University of Construction and Architecture etc. Povitroflotskyi, 31, Kiev, 03680, Ukraine
e-mail: kapital337@ukr.net

Dzhehur H.V., graduate student etc. Povitroflotskyi, 31, Kiev, 03680, Ukraine

---

УДК 330.837

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: СУТНІСТЬ ТА ВИТОКИ

Мара А.М.

Криза економічної науки, як і системи суспільних наук загалом, що зумовлена загальноцивілізаційними змінами в суспільстві вимагає переходу від використання методології класичної загальнонаукової парадигми до принципів цивілізаційного аналізу, зміни наукової парадигми економічних досліджень.

Метою даного дослідження є встановлення на основі цивілізаційної парадигми суспільствознавства методологічних витоків інституціональної економічної теорії.

Предметом дослідження виступає формування та розвиток методологічних засад інституціональної економічної теорії та етапів її еволюції.

Методологія проведення роботи. Методологічну основу дослідження становить системний підхід до аналізу економічних явищ та процесів. Також у дослідженні методологічних засад інституціональної економічної теорії використано історико-генетичний метод та ряд загальнонаукових методів дослідження - діалектики, наукової абстракції, аналізу і синтезу, дедукції і індукції. Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження є цивілізаційна парадигма суспільного розвитку, на якій базується сучасна економічна наука.

Галузь застосування результатів. Сформульовані в статті теоретичні положення та висновки поглиблюють розуміння сутності еволюції методологічних засад інституціональної економічної теорії і мають науково-практичне значення для розробки навчальних програм, лекційних і семінарських занять для студентів економічних факультетів.

Висновки. Інституціональна економічна теорія на сьогоднішній день є досить різнобарвним та багатограним вченням, що за досить малий відрізок часу перетворилося на одну із можливих альтернатив сучасному мейнстріму. Тому вона потребує подальших системних, комплексних методологічних досліджень на принципах цивілізаційного аналізу, які б дали змогу подолати відрив теорії від практики та реально відобразити зміни у господарській системі та суспільстві в цілому.

Ключові слова: цивілізаційна парадигма суспільствознавства, інституціональна економічна теорія, неоінституціоналізм, нова інституціональна економічна теорія, німецька історична школа.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ: СУЩНОСТЬ И ИСТОКИ

Мара А.Н.

Кризис экономической науки, как и системы общественных наук в целом, который обусловлен цивилизационными изменениями в обществе требует перехода от использования методологии классической научной парадигмы к принципам цивилизационного анализа, изменения научной парадигмы экономических исследований.

Целью данного исследования является установление на основе цивилизационной парадигмы обществоведения методологических истоков институциональной экономической теории.

Предметом исследования выступает формирование и развитие методологических основ институциональной экономической теории и этапов ее эволюции.

Методология проведения работы. Методологическую базу исследования составляет системный подход к анализу экономических явлений и процессов. Также в исследовании методологических основ институциональной экономической теории использованы историко-генетический метод и ряд общенаучных методов исследования - диалектики, научной абстракции, анализа и синтеза, дедукции и индукции. Теоретическим основанием диссертационного исследования является цивилизационная парадигма обществоведения, на которой базируется современная экономическая наука.

Область применения результатов. Сформулированы в статье теоретические положения и выводы углубляют понимание сущности эволюции методологических основ институциональной экономической теории и имеют научно-практическое значение для разработки учебных программ, лекционных и семинарских занятий для студентов экономических факультетов.

Выводы. Институциональная экономическая теория на сегодняшний день является достаточно разноцветным и многогранным учением, которое за достаточно малый отрезок времени превратилось в одну из возможных альтернатив современному мейнстриму. Поэтому она требует дальнейших системных, комплексных методологических исследований на принципах цивилизационного анализа, которые бы позволили преодолеть отрыв теории от практики и реально отражать изменения в хозяйственной системе и обществе в целом.

Ключевые слова: цивилизационная парадигма обществоведения, институциональная экономическая теория, неоинституционализм, новая институциональная экономическая теория, немецкая историческая школа.

INSTITUTIONAL ECONOMIC THEORY: MAIN POINTS AND ORIGINS

Maha A.M.

Crisis in the science of economy as well as in the system of social sciences in general, which was caused by general civilizing changes in the society, demands transfer from the usage of methodology of classical general science paradigm to the principles of civilized analysis and changes of scientific paradigm of economic research.

Degree research paper aims to determine methodological origins of institutional economic theory on the basis of the civilized paradigm of social science.

Subject of degree research paper is formation and development of methodological bases of institutional economic theory and periods of its evolution.

Methodology of carrying out the work. Methodological basis of research includes systematic approach to the analysis of economic occurrences and processes. In investigating methodological bases of institutional economic theory it was used historico-genetic method and a series of general scientific research methods such as dialectics, scientific abstraction, analysis and design, deduction and induction. Theoretical basis for thesis research is the civilized paradigm of social development serving as the basis for modern economic science.

Sphere of the results usage. Theoretical propositions and conclusions, formulated in the article, extend understanding of subject matter of evolution of institutional economic theory bases and have theoretical and practical meaning for working out syllabus, lectures and seminars for students at the departments of economy.

Conclusions. Nowadays institutional economic theory is enough diverse and comprehensive teaching which has recently turned into one of possible alternatives to modern mainstream. Consequently it demands following systematic, complex methodological research based on principles of the civilized analysis. This research is expected to give a possibility to overcome a gap between theory and practice and to reflect actual changes in economic sphere and society in general.

Key words: the civilized paradigm, institutional economic theory, neoinstitutionalism new institutional economic theory, the German historical school

Актуальність та аналіз попередніх досліджень.

Сучасна економічна наука потребує розширення методологічної бази досліджень господарських процесів що є однією з передумов подолання кризових явищ в її розвитку. Дане дослідження передбачає застосування підходів, що протягом останніх десятиліть втілювалися в цілісну систему наукових понять цивілізаційної парадигми суспільствознавства. Вони суттєво відрізняються від позитивізму, що домінує в сучасному суспільствознавстві, і є важливим та перспективним напрямком оновлення методології суспільствознавства.

Важливим напрямом розвитку сучасної економічної думки стало відродження ідей класичного інституціоналізму як альтернативи неокласичної економічної теорії. Для його розвитку виключного значення набуває використання підходів цивілізаційної парадигми для уточнення змісту ключових положень і логіки зв'язку між ними. Це дозволить подолати певні недоліки, притаманні новій інституціональній економічній теорії, надати їй цілісності та забезпечити безпосередній вихід на практику.

Актуальність запропонованого дослідження полягає також в тому, що воно дозволяє переглянути під запропонованим кутом зору значні надбання неоінституціоналізму та включити їх до змісту цілісної системи положень нової інституціональної економічної теорії (НИЕТ). Вони надають НИЕТ операбельного характеру, можливість формувати висновки та пропозиції для практики.

Останнє має особливе значення для України, яка здійснює важливі економічні реформи. Використання наукового потенціалу нової інституціональної економічної теорії дозволить трансформувати існуючі та створити нові економічні інститути, забезпечити цілісність національної господарської системи. Досягненню цієї мети будуть сприяти надбання німецької історичної школи, зокрема, про сутність господарської системи закономірності та чинники її формування.

Дослідженнями у сфері економічної теорії в цілому та інституціональної економічної теорії зокрема були розкриті у працях таких зарубіжних учених, як: М. Блауг, Е. Вайнтрауб, Б. Колдуелл, Д. Макклоскі, Б. Хеммінг, Т. Веблен, У. Гамільтон, Дж. М. Кларк, Дж. Коммонс, У. Мітчелл, та ін. На пострадянському просторі активна розробка інституційних економічних проблем була розпочата такими російськими ученими, як О. Аузан, В. Вольчік, О. Іншаков, Р. Капешюшников, Я. Кузьмінсв, Д. Львов, О. Нестеренко, Р. Нурєєв, М. Одинцова А. Олейнік, В. Полтерович, О. Сухарев, Д. Расков, В. Тамбовцев, О. Тарушкін,

О. Шастітко, Д. Фролов, М. Юдкевич, Є. Ясін та інші. Значний внесок в дослідження проблем сучасної інституціональної теорії здійснили і вітчизняні науковці, такі як С. Архієреєв, А. Гриценко, В. Дементьев, П. Ещенко, В. Лагутін, І. Малий, В. Мандибур, А. Маслов, О. Нестеренко, Ю. Павленко, С. Панчишин, О. Прутська, Р. Пустовійт, С. Степаненко, В. Тарасевич, А. Ткач О. Чаусовський, В. Якубенко, О. Яременко, та ін.

Разом з тим в галузі дослідження становлення та еволюції методологічних основ інституціональної теорії, що становить безсумнівний науковий інтерес їх історичному генезису в загальнонауковому контексті працюють В.Фещенко, П.Леоненко, В.Небрат, Н.Супрун, Ю.Ущаровський, Л.Корнійчук, О.Маслов, О.Нестеренко, Т.Гайдай та ін. Саме осмислення елементів того інтелектуального простору, на якому визрів інституціональний напрям становить безсумнівний науковий інтерес для подальших досліджень.

Мета і завдання. Метою даного дослідження є встановлення на основі цивілізаційної парадигми суспільствознавства методологічних витоків інституціональної економічної теорії. Завдання, що передбачають досягнення поставленої мети:

- встановити методологічні ознаки інституціональної економічної теорії та проаналізувати їх еволюцію;
- розкрити становлення сучасної інституціональної економічної теорії на основі принципів цивілізаційної парадигми;
- дослідити еволюцію та показати етапи розвитку інституціональної економічної теорії;
- розглянути висвітлення взаємозв'язку інституціональної економічної теорії та німецької історичної школи в науковій літературі;

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія розвитку економічної думки та перебіг історичних подій чітко демонструють, що кожній конкретній епосі властивий свій спосіб наукового мислення, а відхилення від загальноприйнятих методів дослідження виявляються або тупиковим шляхом, або ж породжують революційні зрушення, нових нобелівських лауреатів. Таким чином першим кроком у здійсненні наукового відкриття виявляється новаторство у методологічному підході. Виявлення методологічних особливостей підходів того чи іншого вченого-дослідника дає можливість оцінити його реальний внесок в економічну науку.

В сучасній літературі зазвичай під методологією розуміють перш за все методологію наукового пізнання, тобто вчення про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності. Відповідно, методологія науки дає характеристику компонентів дослідження – його об'єкта, предмета, задачі дослідження, сукупності засобів і т. ін.

Зрозуміло, що реальний світ, з усією притаманною йому палітрою закономірностей, протиріч, взаємовпливів і взаємозалежностей породив величезну кількість методів наукового пізнання у всіх без виключення напрямках пізнання. Більше того, багатогранність світу без сумніву народжуватиме все нові й нові методи, прийоми, способи, засоби дослідження. Існування інколи взаємно виключних методів і прийомів породило не один десяток суперечок і дискусій з приводу методу.

В історії економічної науки з самого її зародження існувало багато прикладів методологічних спорів, що періодично стихали та знов розгоралися. Згідно з відомою схемою Т.Куна [1, С.106] дослідницькі програми або наукові парадигми змінюються з певною періодичністю, з появою нової і сходом з історичної арени іншої. В такі періоди особливо загострюються наукові суперечки з приводу того, що слід досліджувати, з яких позицій, який інструментарій і як використовувати, як інтерпретувати і застосовувати отримані дані. Вочевидь легко побачити який потужний вплив на заперечення домінуючих положень і доведення нових наукових гіпотез чинить пануюча парадигма на філософію, політичні, етичні, культурні та інші аспекти життя суспільства.

Представники інституціональної економічної теорії, долаючи обмеженість, вузькість класичної економічної теорії, оперуючи іншими методологічними прийомами, дають нову картину економічної дійсності, з більш широким охопленням різноманітних аспектів життя людини. В цьому аспекті особливо чітко проявляються сильні сторони інституціоналізму, його методологічні ознаки.

Теорія інституціоналізму бере початок розвитку з XIX-XX ст. та була заснована у США і протягом всього періоду увібрала в себе ідеї німецької історичної школи, англійських фабіанців, французьких соціологічних традицій і деякою мірою ідеологію марксизму [2, с. 31]. Зокрема, представники німецької історичної школи були тими, хто впритул звертався до проблематики економічних інституцій, тим самим виступаючи ідейними та теоретичними попередниками інституціоналізму, зокрема його історично першої форми - раннього інституціоналізму кінця XIX - початку XX ст.

Значна методологічна спорідненість інституціональної економічної теорії з історичним напрямом не залишилась поза увагою дослідників історії економічної думки. Так, В. Єфімов, здійснюючи дискурсивний аналіз методології та історії економічної науки, зазначає, що «інституціоналізм шмоллерівської нової німецької історичної школи був підхоплений у США, де власне і народився термін «інституціоналізм»» [3, с. 24]. Ще один відомий дослідник історії економічної думки Т. Негіш взагалі вважав, що «інституціоналізм представляє собою американський напрям історичної школи» [4, с. 34]. Питання про розмежування зазначених напрямів є дискусійним, однак незаперечною залишається теза про їх безсумнівну спорідненість «Історична школа та інституціоналізм є парадигмами, або дослідницькими програмами, явно відмінними від класичної і неокласичної шкіл. Очікується, що історична школа і інституціоналізм можуть дати привабливі підходи до деяких складних проблем, не вирішених неокласичною школою» [4, с. 36].

Вітчизняна дослідниця історії економічної думки Т.Гайдай наводить фундаментальні для XX ст. риси методології, що об'єднують інституціоналізм та історичний напрям: історичний метод; емпіризм; міждисциплінарний підхід в економічних дослідженнях - синтез економічного знання з іншими галузями суспільствознавства (історією, правом, соціологією, соціальною психологією, антропологією тощо); врахування національних особливостей економічного розвитку, ігнорування загальних економічних закономірностей, досліджуваних класичною школою; врахування широкого кола неекономічних та нематеріальних чинників економічного розвитку (соціальних, етичних, моральних, правових); визнання суттєвої ролі суспільних (соціальних, національних, державних) утворень (інституцій) всупереч методологічному індивідуалізму класиків; етатизм (визнання визначної ролі держави) в економічній теорії та економічній політиці. [5, с.8].

Вищезазначене є підставою для більшості дослідників історії економічної думки дотримуватись висновку проте, що історичний напрям є одним з визначальних теоретичних джерел, предтечею виникнення інституціоналізму.

У хронологічних межах XX ст. інституціоналізм як течія світової економічної думки пройшов складний шлях розвитку: від альтернативної неокласиці, «другорядної» течії економічної думки в кінці XIX – на початку XX ст. до одного з провідних напрямів світової економічної науки, на який він перетворився через століття – наприкінці XX – на початку XXI ст.

За своєю сутністю інституціоналізм не був цілісним теоретичним ученням. У його межах розроблялися концепції, відмінні одна від одної за предметом аналізу, метою, результатами та висновками досліджень. Проте, виступивши з різкою критикою засадничих положень неокласики (абстрактних теоретичних моделей, методологічного індивідуалізму, принципу раціональності економічної поведінки індивіда, концепції загальної економічної рівноваги, статичного аналізу господарських процесів тощо), представники інституціоналізму розробили власні, відмінні від попередників, методологічні підходи, до вивчення суспільно-економічних явищ, що дало змогу об'єднати їхні концепції в руслі інституціональної течії економічної думки.

До основних методологічних характеристик інституціоналізму відносять міждисциплінарний підхід, відмова від неокласичної моделі homo economicus та врахування в дослідженнях факторів соціального середовища, широке застосування емпіричного аналізу, практична спрямованість досліджень, еволюційний підхід у вивченні соціально-економічних інститутів, відмова від статичного, функціонального аналізу та використання ідеї розвитку, трансформації в дослідженні суспільних процесів, вивчення

еволюції людського суспільства з позицій різноманітних соціально-економічних інститутів, визнання посилення впливу держави на господарську сферу суспільства, акцентування уваги на вивченні джерел, сутності та способів реалізації економічної влади, спроба дослідження економіки з позицій цілісності, системності та єдності структурних елементів та ін.

Відмінною рисою інституціоналізму від інших напрямів економічної думки було те, що всі його течії об'єднувалися не на основі єдиної теоретичної концепції, а на основі спільної методології наукового аналізу економічних процесів.

В цілому, інституційна економічна теорія у XX ст. пройшла тривалу теоретико-методологічну еволюцію:

- I етап – 20–30 роки XX ст. – ранній (традиційний, старий) інституціоналізм
- II етап – 40–70 роки XX ст. – неоінституціоналізм та соціально-інституціональні технократичні концепції;
- III етап – з 80–90-х років XX ст. – до теперішнього часу – сучасний інституціоналізм, що поєднав неоінституціоналізм та нову інституціональну економічну теорію.

Серед багатьох сучасних дослідників поширена думка про відсутність остаточної сформованості як єдиної класифікації усіх напрямків та течій нової інституціональної економічної теорії, так і остаточної сформованості сучасного інституціоналізму як цілісної системи. Процес формування цієї наукової концепції далекий від завершення, а отже виникає маса суперечок з приводу класифікації напрямів дослідження, приналежності тих чи інших економістів до певних концепцій тощо. В деяких працях дослідників не завжди можна зустріти розмежування між новою інституціональною економічною теорією та неоінституціоналізмом, що пояснює відсутність чіткої визначеності цих понять. Виникає ситуація, коли одних і тих же вчених зараховують до кола різних напрямів інституціональної теорії. Певним чином це можна пояснити складністю та взаємопереплетінням різних течій в самій інституціональній теорії, величезне коло питань, піднятих цією концепцією ще необхідно досліджувати.

У випадку із старим інституціоналізмом проблем не виникає, оскільки його межі, представники (Т.Веблен, Дж.Коммонс, У.Мітчел та Дж.Гелбрейт), методологічні особливості та історичні рамки з'ясовані, а от з поняттями неоінституціоналізму та нової інституціональної економічної теорії ситуація виглядає дещо незрозумілою. У російських вчених точки зору стосовно термінології, назв напрямків і їх представників суттєво відрізняються. Існує декілька варіантів бачення меж напрямків і їх представників:

- Р.І.Капелюшников виділяє термін «неоінституціоналізм», однак часто як синонім вживає термін «нова інституціональна теорія»;
- А.Н.Олейник, Т.Еггертссон, Р.Нурсев, О.Бредельова переважно використовують термін «неоінституціональна теорія»;
- С.Худокормов, В.Автономов, А.Шастітко, виділяють один термін «нова інституціональна теорія».

Зокрема А.С. Шастітко зазначає, що в літературі можна зустріти досить багато інших назв, що позначають згаданий напрямок досліджень. У їх числі: неоінституціональна економічна теорія, економічна теорія прав власності, теорія трансакційних витрат, нова політична економія, економічна соціологія, нова теорія організації галузевих ринків і т.д. Однак дані терміни не є заміниками: вони відносяться до різних дослідних традицій і шкіл, з одного боку, і одночасно до різних підходів ідентифікації нової дослідницької програми - з іншого [6, С.25]. Автор обґрунтовує використання терміну «нова інституціональна економічна теорія» ширшим змістом, порівняно з неоінституціоналізмом, вбачаючи різницю між ними у ступені зміни «жорсткого ядра» неокласики [7, С.38].

У своєму науково-теоретичному арсеналі неоінституціоналізм і нова інституціональна економічна теорія мають низку спільних рис, характеристик, методологічних підходів, завдяки яким вони й були об'єднані в межах одного з досить впливових і перспективних напрямів економічної науки кінця XX початку XXI ст. – сучасного інституціоналізму. Водночас наявність певних відмінностей у теорії та методології їхнього аналізу стали підґрунтям для виокремлення в зазначеному напрямі сучасної економічної теорії двох самостійних наукових течій – неоінституціоналізму і НЕІТ.

Обидві течії сучасного інституціоналізму сформувалися під значним впливом неокласичної економічної теорії та її критичного переосмислення. Загальною концептуальною основою зазначених течій є теорія трансакційних витрат, аналіз і порівняння різних типів контрактних угод та інституційних структур. Обидва зазначених напрями, на відміну від статичного підходу неокласики, вивчають економіку з позицій динамічного аналізу.

Основні розбіжності між неоінституціоналізмом і новою інституціональною економічною теорією полягають в основному у сфері методології (відповідно до НЕІТ, ринкова рівновага може існувати й не існувати, може бути одна або кілька точок рівноваги; вона не обов'язково збігається з оптимумом Парето (теорія ігор Дж. Неша), вибір не обов'язково буває раціональним унаслідок недостатності інформації, а також через нездатність належним чином проаналізувати існуючу інформацію (Г. Саймон), інтереси формуються екзогенно та ендогенно (Д. Норт)) та у рівні критичного сприйняття положень неокласики (прихильники НЕІТ радикальніші в критиці класичної *mainstream*).

Неоінституціоналізм, за своєю методологією та теоретичним змістом, спирається на традиції неокласичного напрямку (принципи раціонального вибору та методологічного індивідуалізму, відсутність витрат під час здійснення ринкового обміну, визнання доступності та повноти інформації, а також відсутності витрат на її отримання; концепція «економічної людини», максимізація корисності тощо), хоч і значно їх реформує, розглядаючи ширший, ніж у неокласиці, спектр форм власності та контрактних форм, на основі яких здійснюється обмін, вводячи поняття інформаційних витрат, трансакційних витрат, обмеженої раціональності та опортуністичної поведінки.

У своїх дослідженнях представники неоінституціоналізму особливу увагу приділяють питанням інституційного середовища, у якому функціонують господарюючі суб'єкти; проблемам економічної влади, які вивчаються в різних площинах: джерела, масштаби, форми, способи реалізації, наслідки, методи обмеження, зв'язок економічної й політичної влади, природа конфліктів інтересів у господарській практиці тощо. Важливою сферою сучасного інституціонального аналізу стали також процеси монополізації економіки та зростання ролі держави в соціально-економічному розвитку.

В цілому, неоінституціональна економічна теорія включає в себе наступні основні структурні блоки:

- теорію трансакційних витрат (Р. Коуз, О. Вільямсон);
- теорію прав власності (А. Алчіан, Р. Коуз, Г. Демсец, Р. Познер та ін.);
- теорію суспільного вибору (Дж. Б'юкенен, Д. Мюллер, М. Олсон, Г. Таллок, К. Ерроу та ін.);
- конституційну економіку (Дж. Б'юкенен, Д. Бреннан, Г. Таллок);
- економіку права (Р. Познер, Г. Демсец, Р. Кутер, Ф. Стефен, Дж. Галабрезі та ін.);
- нову економічну історію (Д. Норт, Р. Фогель, Дж. Уолліс та ін.).

Принципово новий напрям сучасної економічної думки, який сформувався на підґрунті критики неокласичної методології неоінституціоналізму та перегляді її основних положень являє собою нова інституціональна економічна теорія. НЕІТ відображає спробу створити власну теорію інститутів, що ґрунтується на відмінних від неокласики постулатах. При цьому зміни в методології НЕІТ зачіпають не лише положення із «захисної оболонки» неокласичної моделі, але і положення її жорсткого ядра (принцип існування єдиної ринкової рівноваги, що збігається з оптимумом Парето, принцип раціональності, стабільність та ендогенний характер переагіндивідів).

У методології НЕІТ є записання з американського «старого» інституціоналізму, зокрема емпіричний характер досліджень (вивчення реальних інститутів, а не абстрактних моделей неокласики), що забезпечується історико-генетичними, еволюційними

методами. Але при цьому, послідовники нового інституціоналізму не визнають ані холізму, ані інституційного детермінізму (інститути визначають поведінку людей) своїх попередників. Так само, як вони, не визнають методологічного індивідуалізму неокласики (індивіди первинні щодо інститутів), уважаючи, що існує тісний взаємозв'язок і взаємовплив інститутів та індивідів.

Нова інституціональна економічна теорія посідає сьогодні особливе місце серед течій інституціоналізму, представлена такими основними концепціями:

- теорією ігор (Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн, Дж. Неш);
- теорією неповної раціональності (Г. Саймон);
- теорією економіки угод (Л. Тевено, О. Фавро, А. Орлеан, Р. Буайє, Ф. Емар-Дюверне, Л. Болтянські).

Існує думка, що зворотнім боком радикального руйнування «жорсткого ядра» неокласичної теорії виявилась нездатність рання інституціоналістів створити «жорстке теоретичне ядро» власної теорії. Критика надмірно формалізованих схем аналізу неокласиків привела до переважання у традиційних інституціоналістів емпіризму, індуктивною методу та описовості. Саме це критику вважають найслабшим місцем їх теорії.

У зазначеному контексті М. Блауг зауважував, що всі представники інституціонального напрямку «багато в чому одноставні: всі вони уникають концепції рівноваги, раціональної поведінки, миттєвого пристосування й досконалої інформації й всі вони схильні до ідеї групової поведінки під впливом звичаїв і звичок, воліючи розглядати економічну систему не як машину, а швидше як біологічний організм» [8, с. 67].

В українській науковій літературі України плідне та ґрунтовне дослідження теоретико-методологічних і науково-практичних інституційних проблем здійснюють такі українські вчені, як С. Архієреєв, Т. Гайдай, А. Гриценко, В. Дементьєв, М. Довбенко, В. Ліпов, І. Малій, А. Маслов, О. Носова, Ю. Павленко, О. Прутська, Р. Пустовійт, С. Степаненко, В. Тарасевич, А. Ткач, та інші.

Зокрема, український дослідник С. Степаненко стверджує, що не дивлячись на позитивні зрушення в розвитку сучасної інституціональної теорії, інституціоналізму загалом та НІЕТ зокрема, досі не вдалося набути статусу цілісної економічної теорії, яка б відображала всю складність економічних систем, а її поняття та категорії не стали операбельними, не дають змоги здійснювати прогностичні та практичні рекомендації на належному рівні [9, С.256].

На нашу думку, попри широку внутрішню структурну диференціацію, інституціональну теорію слід сприймати як єдину теорію, яка протистоїть неокласиці. Безумовно системуютьворючу функцію для даної течії економічної думки виконує визнання вагомого значення інституцій як центрального об'єкту дослідження, використання інституційного методу.

На думку дослідника інституціоналізму Уоррена Дж. Семюелса, інституціональна економічна теорія має принаймні три основні грані:

- вона становить собою галузь знання;
- вона є підходом до розв'язання проблем;
- вона є рухом теоретико-методологічного протесту [10, с. 125].

Аналіз останніх тенденцій у розвитку сучасних економіко-теоретичних досліджень дає можливість стверджувати, що інституціональна економічна теорія посідає вагомий нішу у розмаїтті сучасної економічної науки та по відношенню до неокласики в певній мірі набуває якості панівної наукової течії.

Висновки. Отже, інституціональна економічна теорія на сьогоднішній день є досить різнобарвним та багатогранним утворенням, що за досить стислий термін перетворилося на одну із домінуючих альтернатив сучасному мейнстріму. Тому вона потребує подальших системних, комплексних методологічних досліджень на принципах цивілізаційного аналізу, які б дали змогу подолати відрив теорії від практики та реально відобразити зміни у господарській системі та суспільстві в цілому.

Список використаних джерел

1. Кун Т. Структура научных революций: пер. с англ. / Т. Кун. - М. : Прогресс, 1975. - 288 с.
2. Олейник А.Н. Институциональная экономика / А. Н. Олейник. - М.: ИНФРА – М, 2007. – 416 с.
3. Ефимов В. М. Дискурсивный анализ в экономике: пересмотр методологии и истории экономической науки / В. М. Ефимов // *Journal of Economic Regulation (Вопросы регулирования экономики)*. - 2011. - Том 2. - № 3. - С. 5-79.
4. Негиши Т. История экономической теории / Пер. с англ. - М. : АС «Аспект Пресс», 1995 - 462 с.
5. Гайдай Т. В. Генезис дослідження інституцій в економічній теорії / Т. В. Гайдай // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка*. – 2006. – Вип. 89. – С. 6–10.
6. Шаститко А. Предметно-методологические особенности новой институциональной экономической теории / А. Шаститко // *Вопросы экономики*. – 2003. – № 3. – С. 24–41.
7. Шаститко А. Е. Новая институциональная экономическая теория / А. Е. Шаститко. - 3-е изд. - М. : ТЕИС, 2002. - 591 с.
8. Блауг М. Несложный урок экономической методологии // *THESIS*. 1994. Вып.4. С. 53–68.
9. Степаненко С. В. Институціональний аналіз економічних систем (проблеми методології): монографія / С. В. Степаненко ; М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». - К. : КНЕУ, 2008. - 312 с.
10. Сэмюэлс У. Дж. Институциональная экономическая теория / У. Дж. Сэмюэлс // *Панорама экономической мысли конца XX столетия / Под. ред. Д. Гринузья, М Блини, И. Стюарта; В 2-х т / Пер. с англ. под ред. В. С. Автономова и С. А. Афонцева*. - СПб.: Экономическая школа, 2002. - Т.1. - СПб : Экономическая школа, 2002. - С. 125-141.

References

1. Kun T. *Struktura nauchnykh revolutsiy* [The Structure of Scientific Revolutions]. M.: Progress, 1975. 288 p.
2. Oleynik A.N. *Institutsional'naya ekonomika* [institutional economic]. M.: INFRA, 2007. 416 p.
3. Efimov V M. *Diskursivnyy analiz v ekonomike: peresmotr metodologii i istorii ekonomicheskoy nauki* [Discourse analysis in economics: methodology and history of economics reconsidered]. *Voprosy regulirovaniya ekonomiki. [Journal of Economic Regulation]*, no. 3 (2011): 5-79. (P. 24).
4. Negishi T. *Istoriya ekonomicheskoy teorii* [History of Economic Theory]. M.: AS «Aspekt Press», 1995. 462 p.
5. Haidai T. V. *Henezys doslidzhennia instytutiv v ekonomichnii teorii* [Genesis of research institutions in economic theory]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Ekonomika* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics.], ch. 89 (2006): 6–10. (P. 8).
6. Shastitko A. *Predmetno-metodologicheskie osobennosti novoy institutsional'noy ekonomicheskoy teorii* [Subject-methodological features of the new institutional economics]. *Voprosy ekonomiki* [Problems of Economics], no. 3 (2003): 24–41. (P.25).
7. Shastitko A. E. *Novaya institutsional'naya ekonomicheskaya teoriya* [New institutional economic theory]. M.: TEIS, 2002. 591 p.
8. Blaug M. *Neslozhnyy urok ekonomicheskoy metodologii* [Economic Methodology in One Easy Lesson]. *THESIS*. ch.4 (1994): 53–68. (P.67).
9. Stepanenko S. V. *Instytutsionalnyi analiz ekonomichnykh system (problemy metodolohii): monohrafiia* [Institutional analysis of economic systems (methodological problems): monograph]. K.: KNEU, 2008. 312 p.

10. Semyuels U. Dzh. *Institutsional'naya ekonomicheskaya teoriya [Institutional economic theory] Panorama ekonomicheskoy mysl'i kontsa XX stoletiya [Companion to Contemporary Economic Thought]*, T.1 (2002): 125-141. (P. 125).

ДАНИ ПРО АВТОРА

Мага Аліна Миколаївна, аспірант кафедри історії та теорії господарства Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана просп. Перемоги, 54/1, м. Київ, 03680, Україна
e-mail: romanishina_a@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Мага Алина Николаевна, аспирант кафедры истории и теории хозяйства Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана просп. Победы, 54/1, г. Киев, 03680, Украина
e-mail: romanishina_a@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Maha Alina Mykolaivna, Ph.D. student in Economy History and Theory Department Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman 54/1 Prospect Peremogy 03680 Kyiv Ukraine
e-mail: romanishina_a@ukr.net

УДК 339.972

МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ НАДХОДЖЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Маркевич К.Л.

Статтю присвячено аналізу основних механізмів стимулювання надходження прямих іноземних інвестицій в Україну – інституційно-правових, територіально-організаційних та бюджетно-податкових – з урахуванням її національних інтересів. Проаналізовано поточний стан застосування даних механізмів в Україні, зокрема: законодавство у сфері ПІІ, інституційне забезпечення, аспекти функціонування територій, де надається спеціальний режим інвестиційної діяльності, окремі податкові та фінансові інструменти стимулювання надходження ПІІ. Розглянуто провідні світові практики використання вказаних механізмів стимулювання надходження ПІІ.

Сформовано рекомендації по удосконаленню використання вказаних механізмів з урахуванням національних економічних інтересів та економічної безпеки України. Зокрема, надано пропозиції по удосконаленню інвестиційного законодавства, законодавства у сфері проведення приватизації, інституційного забезпечення, функціонування СЕЗ, ТПР, наукових, технологічних та індустріальних парків, а також запровадження окремих податкових та фінансових інструментів стимулювання надходження ПІІ. Результати проведеного дослідження у подальшому сприятимуть вдосконаленню інвестиційної стратегії залучення ПІІ.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали сукупність принципів і прийомів наукового дослідження, загально-наукових (систематизації, групування, узагальнення, формалізації) і спеціальних (системно-структурного та компаративного аналізу) методів, використання яких поставлено метою дослідження.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції (ПІІ), національні інтереси, економічна безпека, інвестиційна політика, бюджетно-податкові механізми, інституційно-правові механізми, територіально-організаційні механізми.

МЕХАНИЗМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ ПРИТОКА ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ УКРАИНЫ

Маркевич Е.Л.

Статья посвящена анализу основных механизмов стимулирования притока прямых иностранных инвестиций в Украину – институционально-правовых, территориально-организационных и бюджетно-налоговых – с учетом ее национальных интересов. Проанализировано текущее состояние применения данных механизмов в Украине, в частности: законодательство в сфере ПИИ, институциональное обеспечение, аспекты функционирования территорий, где предоставляется специальный режим инвестиционной деятельности, отдельные налоговые и финансовые инструменты стимулирования притока ПИИ. Рассмотрены ведущие мировые практики использования указанных механизмов стимулирования притока ПИИ.

Сформированы рекомендации по совершенствованию использования указанных механизмов с учетом национальных экономических интересов и экономической безопасности Украины. В частности, даны предложения по совершенствованию инвестиционного законодательства, законодательства в сфере проведения приватизации, институционального обеспечения, функционирования СЭЗ, ТПР, научных, технологических и индустриальных парков, а также внедрения отдельных налоговых и финансовых инструментов стимулирования притока ПИИ. Результаты проведенного исследования в дальнейшем будут способствовать совершенствованию инвестиционной стратегии привлечения ПИИ.

Теоретико-методологической основой исследования стали совокупность принципов и приемов научного исследования, общенаучных (систематизации, группировки, обобщения, формализации) и специальных (системно-структурного и компаративного анализа) методов, использование которых поставлено целью исследования.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции (ПИИ), национальные интересы, экономическая безопасность, инвестиционная политика, бюджетно-налоговые механизмы, институционально-правовые механизмы, территориально-организационные механизмы.

MECHANISMS OF FDI INFLOW STIMULATION IN THE CONTEXT OF NATIONAL INTERESTS OF UKRAINE

Markevych K. L.

The article deals with the main incentive mechanisms of stimulation of foreign direct investment inflow in Ukraine – institutional and legal, organizational and territorial and fiscal – with due regard to its national interests. Current state of these mechanisms implementation in Ukraine, including legislation on FDI, institutional support, aspects of functioning of the territories with special